ĦALIB, ĠBEJNIET U RKOTTA Noti Miġbura Minn Fomm l-Anzjani.

minn Guido Lanfranco

L-ikel ta' missirijietna ma kienx fih lussu; il-bniedem komuni kien jgħix b'dak li jsib madwaru, u l-prodotti tar-raba' u tal-bhejjem kienu l-aktar qrib lejh. Mhux kulħadd kien ikollu merħla nagħaġ jew mogħoż, iżda kien hemm bosta li kellhom waħdiet li kienu jservuhom għall-bżonnijiet tal-familja. Kien hemm min joħroġ ibiegħ xi ftit ħalib fit-toroq biex jaqla' xi ħaġa żgħira. Oħrajn kienu jbigħu il-ħalib lil min kien iridu għall-ġbejniet jew irkotta. Bosta familji li kellhom in-nagħaġ u l-mogħoż tagħhom kienu jagħmlu l-ġbejniet għalihom stess.

Il-prinċipju li fuqu tibbaża il-produzzjoni tal-ġbejniet huwa dan. Kull min jaf xi ftit bijoloġija, jaf li malli l-ikel jidħol mill-ħalq il-quddiem, jibda fuqu process bijokimiku li bih jiġi simplifikat, jew fi kliem ieħor, jgħaddi mill-proċess ta' diġestjoni, biex wara' li jkun għadda mill-istonku u l-imsaren, jinġabar mid-demm, f'forma aktar sempliċi, u jittieħed fejn hemm bżonnu fil-ġisem. Dan ix-xogħol ta' simplifikazzjoni jew diġestjoni, isir possibbli permezz ta' fatturi kimiċi oħra, l-enżimi, li jikkontrollaw perfettament dan il-proċess. Fost l-enżimi, li kollha għandhom xogħol speċifiku għal kull tip ta' ikel, fl-istonku hemm ir-rennin. Din l-enżima taħdem fuq il-ħalib, u l-ewwel ma tagħmel tgħaqqdu. Għalhekk, jekk estratt minn ġo l-istonku, li jgħidul tames, inżiduh mal-ħalib, il-ħalib jikkoagula, jiġifieri jagħqad, u jifforma parti aktarx solida li ngħidulha baqta, u l-likwidu li jibqa wara li jagħqad il-ħalib, insejħulu xorrox.

Il-ħalib tan-nagħaġ fih aktar għaqda minn dak tal-mogħoż; tal-mogħoż huwa aktar ħafif. Normalment, il-ħalib kienu jpoġġuh ġo xi kontenitur tal-fuħħar, u aktar qrib żmienna ġo xi barmil jew banju, skond il-kwantita'. Iżda aktar fil-qedem, kien hemm min iħaffer żewġ ħofriet, ħdejn xulxin ħafna, fil-blat, waħda aktar fonda mill-oħra, u kien ikun hemm toqba tinfed mill-ħofra l-għolja għal dik baxxa. Din it-toqba kienu jagħlquha b'xi tapp tal-ġilda jew tas-sufra. Il-ħalib kienu jpoġġuh fil-ħofra l-għolja, u meta tagħqad il-baqta, jiftħu it-tapp, u ix-xorrox joħrog għal ġol-ħofra il-fonda. Il-parti magħquda, il-baqta, titqiegħed fil-qwieleb, jew bħal qfief ċkejknin, u titqalleb sakemm tagħqad aktar. Biex jinxfu ipoġġuhom għall-arja ġo xi tilar mikxuf, imdendel mas-saqaf, u xi drabi ġo qanniċċ (qisu gaġġa tal-qasab), imdendel qalb is-siġar jew f'xi kmajra apposta bix-xquq fil-ħitan jew twieqi, biex l-arja tgħaddi sewwa.

L-irkotta hija ukoll ħalib li jagħqad, iżda mhux fuq l-istess prinċipju. Il-ħalib jitqiegħed fl-ilma baħar ġo borma kbira jew kaldarun fuq fuklar bil-faħam jew ħatab jaqbad taħtu, u jagħqad waqt li jħawduh bil-ħarrieka.

Għalkemm jien niftakar sewwa il-mogħoż fit-toroq u fil-kampanja tagħna, u rajt ukoll min jagħmel il-ġbejniet u l-irkotta, biex inkompli nagħti aktar dettalji dwarhom issa nħalli fi kliem nies li huma stess kienu nvoluti f'dan ix-xogħol. Dawn li ġejjin huma partijiet relevanti minn intervisti li jien

għamilt mal-persuni konċernati. Billi kelli l-okkażjoni li nagħmel programmi fuq ir-radju RTK dwar il-folklor, u ukoll il-faċilita' ta' *"phone-ins"* mis-semmiegħa, ħadt l-opportunita' biex inħajjar jitkellmu fuq suġġetti varji, inklużi dawn li ġejjin. Hawn issibu il-kliem li ġbart minn għand għaxar min-nies; Ħallejt barra il-ħafna mistoqsijiet u ir-rimarki li nkun għamiltilhom sakemm qaluli dak li kont irrid jien.

"Konna dejjem inżommu mogħża ġor-razzett...kien ikollna dejjem waħda nżommuha għall-ħalib...forsi kien ikollna xi gidi i nħalluh għat-tames għall ġbejniet...F'xi lerbgħa niftakar lin-nanna taħlibha ġo flixkun tal-luminata...f'xi l-erbgħa ta' filgħaxija...mbagħad kienet tibgħatna dak il-ħin stess intuh lill-bużnanna; kienet tgħallih fuq l-ispiritiera ta' bi tnejn. Ġeneralment kien dejjem ifur, u kif kien jibred, ħafna kienu jagħmluh mal-kafe' tat-tisjir jew jixorbuh waħdu. U n-nanna tagħna..l-Fgura,...kienhemm ħafna jrabbu l-mogħoż...irziezet, u kienu jmorru jbiegħu il-ħalib lejn il-Kottonera, L-Isla, Bormla...Il-Birgu kienu jinżlu. L-inħawi ta' Ħal Tarxien kien kollu rziezet...kien kollu raħħala jgħixu b'dawn l-affarijiet...nifrtakar li għat-tlieta kienu dejjem jinżlu jbiegħu" (A23,1)

"Jien kelli l-mama' mietet ta' 89 sena xi sentejn ilu, u niftakarha tgħid li in-nannu kien bil-mogħoż...u kien iqajjimhom kmieni (lit-tfal), ta' xi ħames snin, imorru jirgħu. U tgħidlek li dment kienet bil-mogħoż tiegħu, kienet tieħdu l-ħalib, u kienet tgħidilna, ...Dak ħalib! ...mhux li tixorbu!.... Meta qatgħet minn man-nannu u żżewġet, qatt ma xorbot aktar ħalib, għax kienet temmen li meta tieħu dritt mill-mogħża kien ikun vera ħalib...min jaf kemm daħqet bina u tgħidilna...Inthom ilma ttuhom lit-tfal, mhux ħalib!...Niftakar kien hemm wieħed mill-Marsa...jiena lħaqtu sew...kien jiġi bil-merħla...kienu jgħidulu Ta' Pespes... niftakar...u kien jgħitilhom bl-isem lill-mogħoż...Ejja Ħamra!...Ejja Sewda!...u hekk..." (A23,2)

"Jien kont naħlibhom il-mogħoż...Fi żmien, ommi u missieri kienu jmorru jbiegħu il-ħalib f'Tas-Sliema...u anke ħuti l-kbar..uħud minnhom mietu...kellna fuq is-sebgħin...Ommi kienet tlibbishom is-sarima biex ma jerdgħux ħalibhom; kienu jlibbsu s-sarima lill-gidien,....il-ħrief tagħhom......gidien konna ngħidulhom...biex ma jerdgħux il-ħalib t'ommhom...u nitfgħuhom m'ommhom, għax ommhom kienet tniżżel ħafna ħalib meta kien ikollħa l-gidi magħha, anki jmur iħokkilha s-sarima ma' sidirha. Meta konna naħilbuhom konna ħafna aħwa, kulħadd imur fir-rokna, u l-mogħoż li jaħleb hu kienu jmorru kollha ħdejh. Anke meta konna noħorġu nirgħuhom, meta niltaqgħu ma' merħla oħra tiskanta kif kienu jgħaddu minn ġo xulxin, u xorta jintgħażlu. Konna ngħajtulhom bil-laqam ukoll. Kellna bitħa kbira fejn nitimgħuhom u nisquhom. Konna niġbru l-affarijiet anke ta' taħt il-ħarrub, ħarrub niexef, pal tal-bajtar għall-frisk..bħal'llum is-sajf....f'xi l-għaxra konna nqattgħulhom il-pal tal-bajtar u ntuhulhom biex jekluh frisk...konna ntuhulhom tari...anke xieref, kienu jekluh ukoll...konna nagħtuhulhom il-ħarrub frisk. Il-kurdun t'għonqhom, dik konna ngħidulha it-terħa jew faxxa...mhux dejjem l-istess.....ommi kienet tagħmilhomlhom hi. Kienu jkunu (Il-mogħoż) ma' kanal tal-konkos mal-ħajt biex jieklu...u biex norbtuhom kollha kienu jmorru f'posthom...kien ikollna l-katina u

norbtuhom minnha biex ma jitgħallqux...Ġie li kienu jqajmuna bil-lejl...tkun qed titgħallaq xi waħda...kienet iddurilha m'għonqha...anke kienet tkun xi waħda bil-qrun...lil ta' ma' ġenbha ddaħħlilha l-qarn ġot-terħa li jkollha m'għonqha....Malli nisimgħu l-għajjat kulħadd iqum jiġri, min jixgħel il-fanal, min jixgħel ix-xemgħa...naqalgħulha ċ-ċinga li jkollha m'għonqha, jew ħabel li jkollhom...Ommi kienet tqatta' d-drapp, taċ-ċraret u tobromhom, bil-kuluri (għat-terħa)... Kienet tbiegħ il-ħalib f'Tas-Sliema, ommi, u ħuti il-kbar kienu jbiegħu il-ħalib f'Birkirkara ukoll. (Il-mogħoż) kienu kollha bil-ħin tagħhom...nitimgħuhom, bil-ħin tagħhom...kien ikollok...l-anqas toħroġ ma tkun tista'

"U konna nagħmlu l-ġbejniet. Niftakar meta darba kienu għamlu xi srtrajk u ma ħadux ħalib il-magna...konna għamilna ħafna ġbejniet, u biċċa minnhom konna għamilnihom bil-bżar...konna nnixfuhom fil-qanniċċ, fuq il-bejt, u konna nekluhom mbagħad. Kenna l-gidjiet, konna nrabbuhom, u mbagħad neħdulhom it-tames, innixfuh mal-ħajt; qabel noqtluh il-gidi konna nreddgħuh, biex it-tames ikun kbir...u jien min jaf kemm slaħt gidien...biex nekluhom, iva. (Biex inneħħu l-ġilda) konna nonfħuhom...nonfħuhom minn saqajhom...ġie li kont nonfoħhom bl-imqarruna...kien ikun dak l-imqarrun it-twil...u missieri kien jgħidli ..Ħa nonfoħhielek...u jien kont nisloħhom...konna naqsmuhom minn żaqqhom, u (il-ġilda) konna niftħuha, u il-ġild tagħhom...jien għandi basktijiet tal-ġild tal-ħrief...Għax dak (il-ġild) tnixxifhom...l-ewwel tagħmilhom fil-melħ u mbagħad kont issammaru ma njama...tagħmlu fix-xemx...tneħħilu dejjem ix-xaħam...u jiġi sabiħ..." (A23,3)

"Jien minn Ħal Qormi...Meta kont żgħir kont niġi mill-iskola...kien ikollna żewġ mogħżiet jew waħda id-dar...ma kell-niex razzett. Għalqa kellna, konna nmorru kuljum biha...norbtuhom ma' kantun...kien kantun apposta...u kien ikollna is-silla,...bil-ħabel twil, u tiekol li ntuha aħna mhux li jkun hemm mal-ħajt...silla, ħarrub, u hekk...kuljum wara li nmorru d-dar mill-iskola....Ġermaniżi kienu jkunu, mhux Maltin...dejjem Ġermaniżi...konna nixtruhom żagħar u jikbru għandna. Konna nżommuha bħallikieku kellna bniedem...id-dar...nadifa tazza...neħduha kull nhar ta' Sibt...kien ikollna l-ħin għaliha. Ħalib ma xtrajna qatt minn barra. Ħa ngħidlek din...Aħna, minn kif twelidt (xi ħamsa u tletin sena ilu) qatt ma għallejnieh il-ħalib...aħna, kif jaħleb missieri, dak il-ħin stess, mit-tazza nixorbu, konna, għax qegħdin seba aħwa...Ġie li kien jiġi xi żmien jgħidilna...Illum il-ħalib narmuh, tixorbuhx...u aħna ma konna ngħidu xejn għax forsi kienet tagħmel xi ħajta demm...missieri kien jifhem ħafna fihom. Darba minnhom...ħa ngħidlek storja...kien Korpus, u kont sejjer biha l-għalqa il-Ħadd filgħodu, u tafx int, in-nies joħorġu l-qsari barra...waqt li għaddej biha marret fuq qasrija tal-galletti u ħatfitli żewġ qsari...kont żgħir jien...ġibditni...u kien hemm pulizija ġabhieli d-dar hu..." (A23,5)

"Kont inbiegħ il-ħalib tal-mogħża...kont inmur wara l-bibien, inħabbtilhom, ġeneralment filgħodu għal xi s-seba u nofs is-seba...u min jgħidli....Aħlibuli bil-qawwi ħalli titla' dik ir-ragħawa għax inħobbha! u kien ikun hemm min jgħidli ....Taħlibhilix bir-ragħawa, għax ikolli ftit!...

Għalhekk kont naħlibhom max-xifer tat-tazza jew bott, biex ma jagħmilx dik ir-ragħawa. U konna nagħmlulhom il-ħannieqa m'għonqhom...tkun ħamra u bajda...konna nagħmlu qisha malja biċ-ċraret kuluriti u norbtuhomlhom m-għonqhom. Qanpiena ġie li konna nagħmlu xi waħda, imma mhux bil-kwantita', biex jibqgħu flimkien. Anki l-ismijiet: Ejja Bajda!...Ejja Ħamra!...Ejja Bajda Bl-Iswed!... Kont noħroġ żewġ mogħożiet jew waħda miegħi. Konna noqgħodu l-Buskett...inmorru nirgħuhom fil-wied...fl-għelieqi tagħna...u konna nimxu kważi sa Ħaż-Żebbuġ jew is-Siġġiewi bihom...nirgħuhom...

"U nagħmlu l-ġbejniet aħna, konna...u kont noħroġ inbiegħ il-bajd u l-qoffa bil-ġbejniet...Il-ġbejniet tan-nagħaġ, tal-mogħoż, u ġie li kellna tal-baqar. Ommi, Alla jaħfrilha, mietet xi xahar u nofs ilu, kienet tieħu dik ir-ragħawa tal-baqta...ma nitilfuhiex, u ftit mill-wiċċ tagħha, kollox f'daqqa, u mbagħad tagħmlilna platt bil-ftiet tal-ħobż, twaddbilna din fuqu, ftit zokkor, u tgħidx kemm kienet tkun tajba...xi tliet kuċċarini jew mgħarfa zokkor...u konna nieklu kull platt li ma ngħidlekx!...Il-ħalib konna ngħalluh..." (A23,6)

"Dak l-armar li fuqu kienu jpoġġu il-ġbejniet biex jinxfu, qanniċċ ngħidulu......kien ċatt, u mbagħad imdendel b'erba' ħbula. Dan kienu jpoġġuh fil-kamra tal-bejt, kellha żewġ twieqi quddiem xulxin dejjem miftuħin, u kienu jdendluh mas-saqaf, u dejjem jinxfu. Ġie li kienu jdawruhom biex ma jimmuffawx.....ikun hemm ganġ idendluh miegħu. (Il-ġbejniet) kienu jaħdmuhom isfel kellu kamra fil-bitħa....kellu dixx fejn il-qwieleb kienu dejjem iqattru..." (A22,3)

"Kien ikollna n-nagħaġ tagħna...kien ikollna t-tames...nieħdu mgħarfa jew tnejn...tal-ħaruf...konna noqtluh. Nerfgħuh u nagħmluh fil-melħ (l-istonku)...nitfgħulu melħ mill-oħxon...nagħmluh ġo pagna żgħira tal-fuħħar. Torbtu minn tarf u ieħor bi spaga (l-istonku), nitfgħuh ġo pagna tal-fuħħar bil-melħ oħxon...u dejjem jerħi l-ilma minnu...u ntellgħu xi żewġ magħref skond kemm ikollna kwantita' ta' ħalib... (Il-ħalib) titfagħlu xi żewġ magħref minn dak il-likwidu tat-tames....tħawdu b'imgħarfa u tarah jibda jagħqad. Kien ikollna bramel apposta taż-żingu...u kien ikollna dawk il-qwieleb tal-qasab...mbagħad nibbuttjaw xi tużżana qwieleb ġo dixx biex dejjem joħroġ meta tagħmillu x-xorrox. Li jagħqdu taqlibhom b'idejk, mbagħad ikollok barmil ieħor tagħmilhom fih biex dejjem jerħi x-xorrox bis-salmura. U meta kien ikollna kwantita' kbira konna nnixfuhom ġol-qanniċċ...kien ikun tal-qasab...ġol-bitħa tar-razzett...bil-ħabel...imdendla. Mbagħad minħabba l-insetti ngħattuh b'biċċa filoxx...u dejjem tħallihom jinxfu. Jiġu ġbejniet bojod mbagħad dawk li rridu nagħmluhom bil-bżar u l-ħall...nagħmluhom fil-vażetti tal-ħġieġ ...nitfgħulhom il-ħall, il-bżar u ż-żejt...u jsiru tal-bżar" (A22,4)

"Meta kelli xi għaxar snin, ġie li kien ikollna anke baqra taħleb, u jekk ikollha l-għoġol, avolja jkun sar il-ħin biex naħilbuha, jekk ikollha l-għoġol kienet terfgħu; jekk tmur fejna biex taħlibha terfgħu konna ngħidulha, u mbagħad inġibulha l-għoġol biex jibda jerda', u mbagħad inkomplu aħna.

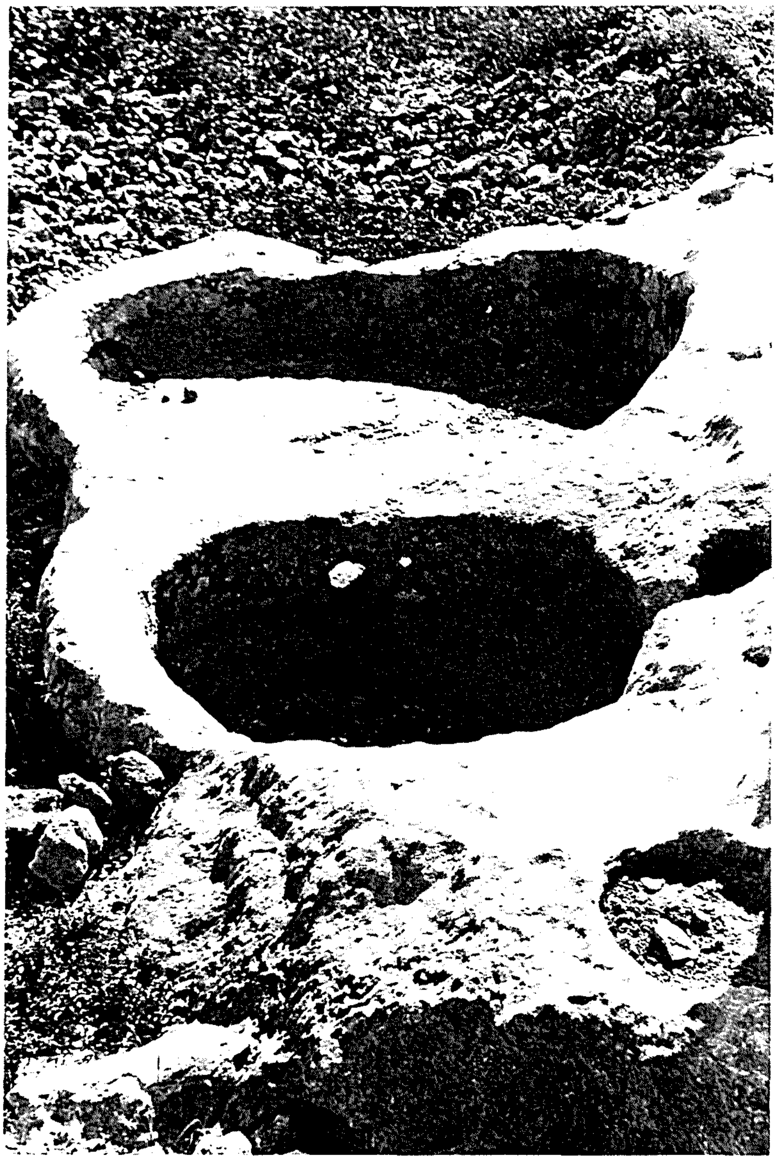

Hofor għall baqta u x-xorrox
fil Wardija
(ritratt ta' Guido Lanfranco, 18-5-70)

Issa l-ġbejniet konna nagħmluhom aktarx tan-nagħaġ u tal-baqra mħalltin. It-tames huwa stonku...jista' jkun anke ta' għoġol...ikun kbir...anzi ireddgħuhom qabel biex ikun fih żgur, biex jimtela. Mbagħad, meta joqtluh, idendluh (l-istonku) fl-arja, u mbagħad jagħmluh fil-melħ...u meta jkunu jridu l-qtar, dak qtar ngħidulu karma...dak li nħalltu mal-ħalib...allura dak ikun it-tames. Dak l-istonku innixxluh ġo l-ilma għal tlitt-ijiem jew hekk, u dak l-ilma jew tames jerġgħu inixxfuh u jerġgħu jużawh darb'oħra. Allura jieħdu, jikkalkolaw kuċċarina jew tnejn skond kemm ikollhom ħalib. Il-ħalib ma jridx ikun ilu maħlub; irid ikun għadu b'dik it-temperatura, għax la jiksaħ ma jagħqadx; dak ngħidulu qtar aħna. Issa mbagħad, meta jiġi biex jagħqad, jingħażel, allura dak li jintagħżel minnu, dak l-ilma, ngħidulu xorrox. Issa dak, l-ieħor, ngħidulu baqta, dik li tibqa' li se tagħmel il-ġbejniet minnha. Mbagħad kellna l-qwieleb...Il-baqta tinqata' biċċa biċċa bl-imgħarfa u jqegħduha fil-qaleb. Wara forsi kwarta, jew hekk, taqbad idek hekk, taqlibha fuq idek...u tistgħaġeb min ikun tas-sena....trid iġġibhom eżatti...mbagħad iħalluhom joqgħodu daqsxejn, ngħidu aħna, mbagħad jew jitfgħulhom melħa fuqhom, je inkella mbagħad jaqalgħuhom mil x'jismu..u jagħmel is-salmura...Is-salmura, biex ikunu jafu hix eżatta, kienu jagħmlu bajda; jekk iżżomm fil-wiċċ (il-bajda) kienet tkun eżatta. Jien meta kelli għaxar snin kienu jibgħatuni r-Rabat bihom...konna nsibu ħanut li jixtrihom...da żgur, mela, ġie li hadt erbat-artal fuq rasi...qishom dawk tal-ħut...sal-ħin ta' l-iskola...għax mbagħad kont irrid inmur l-iskola jien. Min irid inixxifhom...dak qanniċċ ngħidulu...miftuħ...tal-qasab...meta kienu jagħmlu dak il-magħluq, dak probabbli għax kienu jnixxfuhom taħt il-ħarruba, għax dak aktar tiġi tajba...jiġu tajbin...speċjalment fir-riħ fuq." (A22,5)

"Kelli ħbieb tiegħi, kellhom nanniethom jew zijiethom jagħmlu l-irkotta. Meta konna nispiċċaw l-iskola, kelli xi għaxar snin, missieru kellu żiemel, u minn Ħal Għaxaq konna nmorru Ħal Safi, iż-Żurrieq, Ħal Kirkop, nigbru l-ħalib. f'Ħal Għaxaq kellna xi ħmistax il-wieħed isajru l-irkotta. Kienu jgħajtu...Għar-ravjul!...il-biċċa l-kbira ma kontx tifhimhom...u kien ikollhom il-qaleb tas-simar; u niftakar kien ikollu għatu tal-landa tal-kunserva u mgħawweġ minn żewġ naħat, kien jiġi qisu forma ta' trijanglu, u b'naħa tond, u kien jaqta' bih, niftakar...u kien jiżinhulek bil-miżien...bil-kwart, nofs kwart, nofs 'rtal. Konna nmorru l-baħar miegħu biex iġib l-ilma baħar biex isajjarha...u dejjem iġib ilma ċar.

"Kellu l-fuklar u kaldarun tar-ram, imma minn ġewwa kien ikun ibbanjat bl-istann...kien jieħdu għand xi landier jew xi ħadd jibbanjah. Il-fuklar kien ikun mibni bil-ġebel; idaħħal il-ħatab taħtu...zkuk tal-ħarrub niftakarhom. Il-kaldarun kien ikun ġiex piedi dijametru u kien ikun xi ġiex piedi u nofs fond. Kien ikollu qisha xkupa tal-ġummar, kienu jgħidulha ħarrieka, biex joqgħod iħawwad biha. Niftakarhom jew fil-bitħa ta' wara' jew fil-mandra quddiem il-bieb fejn ir-razzett, kien ikollu mannara kbira, marloġġ qisu ta' magħżqa; kienet taqta' minn żewġ naħat; kien ikollha xifer vertikali u ieħor orizzontali...ix-xfarijiet ta' din il-mannara kienu jkunu kontra xulxin, biex jekk iz-zokk jiġih il-linja miegħu, itih b'dik li tkun eżatt fuq iz-zokk...jekk iz-zokk jiġih parallel miegħu hi u tiela' kien idawwarha biex xorta jtiehielu f'nofsu d-daqqa.

"L-ilma baħar irid dejjem iġibu minn tal-ġurnata. Meta kien ikun maltemp minn Marsaxlokk jew Birżebbuġa, minn Ħal Għaxaq ġie li kienu jmorru l-Kalkara biż-żiemel biex iġibu l-ilma. Kienu jgħidu li jekk tħallih, ma tagħqadx l-irkotta...irid ikun frisk. (A25,3)

"Qabel il-gwerra, fuq il-fuklar, konna nagħmlu l-irkotta. Kellna fuklar kbir u kellna bħal tank jidħol ġo fih...u t-tank konna neħduh nibbanjawh biex l-irkotta ma teħilx. L-ewwel ma konna nitfgħu kien l-ilma baħar jisħon, u mbagħad konna nmorru nbiegħu l-irkotta l-Isla, qabel il-gwerra. L-ewwel ma nitfgħu l-ilma baħar...inqabbdu n-nar, ...sewwa?...imbagħad nitfgħu l-ilma baħar fil-fuklar...imbagħad jisħon...konna nagħmlu d-dqiq...bil-qies..nagħtu każ nagħmlu kejla dqiq...insaħħnu l-ħalib ukoll; nerfgħu il-ħalib bl-ilma baħar, inħawduh, nitfgħuh ġo fih...mitfgħu il-kumplament tal-ħalib kollu u nibdew inħawdu. Ikollna bħal xkupa donna minn dawn tal-antiki tal-għanqbud...noqogħdu nħawdu bil-mod il-mod, u mbagħad tibda taraha, l-irkotta, titla' fil-wiċċ...tkun qegħda tagħqad. Il-ħalib kien ikun tan-nagħaġ u tal-baqar...kellna żewġ baqriet u għoxrin nagħġa. Missieri kien jagħmilli kwart kwart....kelli xi tnax il-sena...qabel il-gwerra, u kont inmur inbiegħ jien...hu kien imur banda u jien inmur oħra....bil-bixkilla wiesa'. Missieri kien jaqtagħha bil-ħarira, jaqbad karta strazza, jixħetha fuqha, u kemm titolbu jiżinlek irkotta. Insomma, meta kienet tagħqad din, ma tkomplix tħawwad...Inħalluha daqs ħames minuti toqgħod. Meta toqgħod tarha titla' kollha fil-wiċċ, u mbagħad kellna qisha mgħarfa kbira bit-toqob, biex meta ndaħħluha hekk, ix-xorrox joħroġ. Ikollna l-ġwielaq, jiġifieri tal-irkotta, ...filgħaxija, meta niġbruha, nixħtuha hekk, u mbagħad intellgħuha għall-frisk, ngħattuha, u mbagħad niġbru x-xorrox. Fix-xorrox jibqa' dawk il-frakijiet...niġbruh ukoll...dak ikun għalih...Ix-xorrox, dak iż-żmien, konna nagħtuh lill-majjali jekluh...għax ikun xorrox b'naqra rkotta, u hekk kienu jekluha. Mbagħad filgħodu konna narmaw iż-żiemel u nmorru ġo l-ibliet...ġo l-Isla, nbiegħuha bl-użin. Konna ngħajtu...Tajba għar-ravjul!....Tajba għar...-...ra...vjul!... Dak li jkun jgħajjatlek jew jordnalek ġurnata qabel, speċjalment meta kienet tiġi xi festa, lanqas konna nlaħħqu...biex jagħmlu r-ravjul...; kuljum kellna nagħmlu.

"Il-bhejjem kuljum trid taħlibhom..... Bormla, int u dieħel, hekk, għall-Birgu, kienhemm wieħed...u kellu s-silġ...konnna nmorru għandu...kien jibqalna qaleb, nagħmluh għandu...inħalluh għandu...u mbagħad inmorru l-għada, jew il-pitgħada, meta jkollna bżonn, u taf lil min konna nbiegħuha dik? lil tal-pastizzi....mhux biex jagħmlu t-torti....għax tal-pastizzi, bħal dik, aktar kien jixridha, għax kienet tkun xotta. Fil-gwerra bżajna, u flok inmorru aħna, iż-żejtun stess, fejn il-knisja, konna narmaw mejda, u huma u għaddejjin in-nies, kienu jixtru... U ġie li konna nixtru l-ħalib, ngħidulu tal-merħla, ...ikunu nies jiġbru dawn il-mogħoż...ġie li ġibna l-ħalib minn hemm. Meta il-ħalib tagħna kien ikun naqra skars, ġie li ħallatnih il-ħalib...tal-mogħoż ma' tan-nagħaġ...ngħidulu tal-merħla. Aħna ġie li kellna ħmistax il-qaleb...sittax; il-qaleb kien jinħadem bis-simar...issa tal-plastik... Fil-gwerra kienu qabdu jagħmluha bit-trab tal-ħalib...aħna qatt ma għamilniha hekk.

"Jien kont inbiegħ il-ħalib ukoll...u kont inbiegħ il-ħalib lill-gvern. Kont inbiegħ iż-żejtun fit-toroq....filgħodu u wara nofsinhar. Wara nofsinhar kont noħroġ bihom nirgħhom. Kont nagħmlilhom Hoj!...Hoj!...Hoj!...u jiġru warajja. Ġie li kont intihom isem, bħal ...Ta'-Karmnu,.... għax inkun xtrajtha minn għand Karmnu; is-sarima kont nagħmilħielhom meta noħroġ bil-ħalib, għax xi nies dutturi kienu jibżgħu li joborxulhom il-ħajt;...ukoll biex ma jeklux karti...; iżda aktar minħabba li biċċiet minnhom, il-mogħoż imorru mal-ħajt...u ma tridx tafdhom...dan ikun hemm xi waħda tal-ħanut ikollha xi naqra tal-ħaxix barra imorru jeħduhulhom..." (A24,5)

Referenzi: *Recordings* li għamilt jien waqt il-programmi tiegħi fuq l-RTK dwar il-folklor, waqt li kien ikun isir il-programm "Bejnietna" produzzjoni ta' Susan Mulvaney. Mhux kulħadd ikun irid jgħid x'jismu jew minn fejn hu, għalhekk qed nagħti biss l-informazzjoni li stajt niġbor. Dawn in-numri ta' referenza li ġejjin jaqblu ma' dawk li għandi jien fuq ir-reġistri tiegħi ta' *casettes* dwar folklor lokali.

A22 (13 Lulju 1993) 3:mara anzjana; 4: mara anzjana; 5: raġel anzjan.

A23 (20 Lulju 1993) 1: mara anzjana, Fgura; 2: mara anzjana; 3: mara anzjana; 5: raġel anzjan, Qormi; 5: mara anzjana, Busket.

A24 (25 Mejju 1994) 5: raġel anzjan.

A25 (1 Ġunju 1994) 3: Frans Farruġa, Għaxaq.

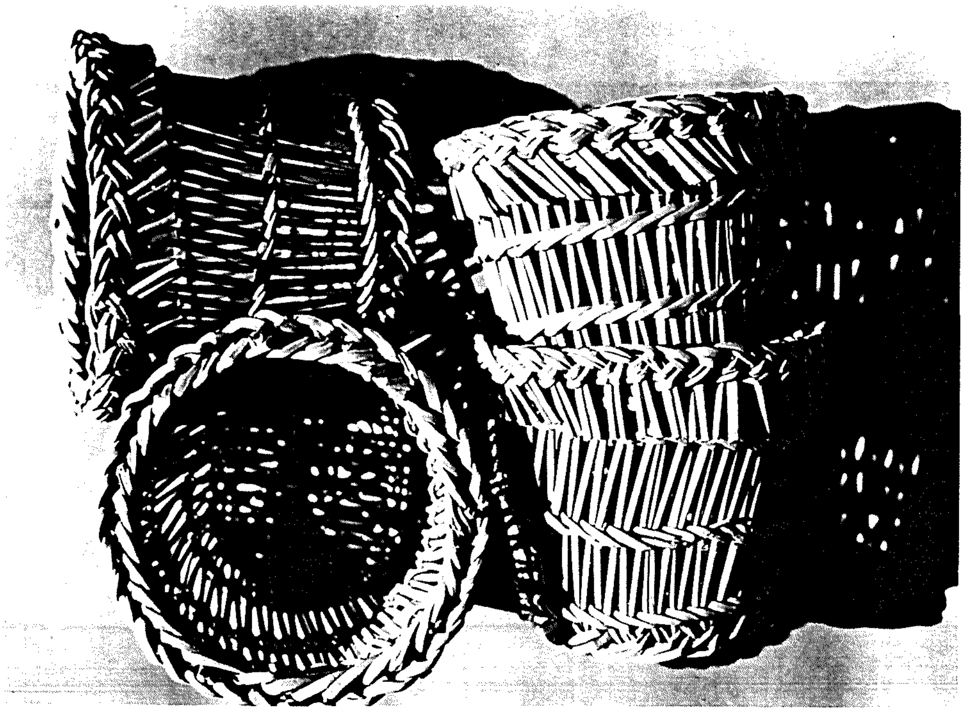

qwieleb tal - ġbejniet

UNIVERSITY OF MALTA MELITENSIA